

К.В. Гончарова

ДЕРЖАВНА ІНСПЕКЦІЯ ЯДЕРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ТРУДОВОГО ПРАВА

Досліджується особливість правового становища Державної інспекції ядерного регулювання України. Характеризуються повноваження Інспекції щодо нагляду і контролю за дотриманням законодавства про охорону праці поширюються на підприємства, організації, установи та осіб, які здійснюють експлуатацію ядерних установок не залежно від їх підвідомчості та форми власності.

Ключові слова: суб'єкти трудового права, державні органи, правовий статус.

Исследуются особенности правового статуса Государственной инспекции ядерного регулирования Украины. Характеризуются полномочия Инспекции относительно надзора и контроля за соблюдением законодательства об охране труда распространяются на предприятия, организации, учреждения и лица, которые осуществляют эксплуатацию ядерных установок, вне зависимости от их подведомственности и формы собственности.

Ключевые слова: субъекты трудового права, государственные органы, правовой статус.

A state inspection of the nuclear adjusting of Ukraine is a central executive body being main on forming and realization of public policy in the field of safety of the use of nuclear energy. Her plenary powers in relation to a supervision and control after the observance of legislation about a labour protection spread to the enterprises, organizations, establishments and persons that carry out exploitation of nuclear installations, without depending on their jurisdiction and pattern of ownership

Key words: labour legal subjects, public organs, legal status.

Відповідно до ч. 4 ст. 43 Конституції України кожен має право на належні, безпечні та здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом. Ці конституційні положення відповідають нормам Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, які містяться у ст. 7, де закріплено обов'язок держав, що беруть участь у цьому пакті, визнавати право кожного на сприятливі та справедливі умови праці, під якими розуміються, зокрема, умови роботи, що відповідають вимогам безпеки і гігієни¹.

Згідно з ч. 1 ст. 153 Кодексу законів про працю України на всіх підприємствах, в установах, організаціях створюються безпечні та нешкідливі умови праці.

Відповідно до ч. 1 ст. 259 КЗпПУ нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю здійснюють спеціально уповноважені на те органи та інспекції, які не залежать у своїй діяльності від власника або уповноваженого ним органу.

Питання про місце і роль держави та її органів у регулюванні відносин у царині праці є актуальним протягом тривалого часу. Держава, обмежуючи в інтересах працівника свободу трудового договору, тим самим забезпечуючи його правову рівність у відносинах з роботодавцем — встановлює мінімум гарантованих прав і максимум можливих обов'язків для працівників, зокрема, визначає мінімальний розмір заробітної плати, максимальну тривалість робочого часу тощо. Водночас ця та інша діяльність держави та її органів у сфері праці повинна не заважати, а навпаки, стимулювати, активізувати діяльність роботодавця, який створює додаткові робочі місця та підвищує рівень зайнятості населення. Роль держави та її органів у регулюванні питань, що виникають між учасниками соціально-трудова відносин, полягає у їх впорядкуванні. Держава покликана створювати взаємні правові обмеження, які виключають можливість зловживання правом кожного суб'єкта проти інтересів його контрагента.

Діяльність держави, у тому числі у сфері праці, відповідно до принципу поділу влади, здійснюється в трьох основних формах. Законодавча форма діяльності полягає в розробленні та прийнятті законодавства про працю; виконавча — у нагляді та контролі, прийнятті актів управління; юрисдикційна — в участі органів у вирішенні індивідуальних і колективних трудових спорів².

Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю — це діяльність компетентних органів, що спрямована на захист трудових прав працівників і роботодавців. У процесі даної діяльності ці органи попереджують і виявляють порушення законодавства про працю з боку роботодавця і уповноважених ним осіб, притягають до відповідальності винних у порушенні цих прав³.

У перші роки незалежності діяв Державний комітет України з ядерної та радіаційної безпеки. Цей орган було створено на базі колишнього Державного комітету по нагляду за безпечним веденням робіт в атомній енергетиці. У системі Державного комітету з ядерної та радіаційної безпеки була створена Головна державна інспекція по нагляду за ядерною та радіаційною безпекою. Згідно з указом Президента від 15 грудня 1994 р. на базі Державного комітету України з ядерної і радіаційної безпеки та Міністерства охорони природного навколишнього середовища України, що ліквідовувалися, було утворено Міністерство охорони природного середовища та ядерної безпеки. Безпосередньо для здійснення контролю у сфері ядерної та радіаційної безпеки у складі Мінекобезпеки України була утворена Головна державна інспекція з нагляду за ядерною безпекою. Лише у 1999 р. у складі Міністерства охорони природного навколишнього середовища та ядерної безпеки України було утворено окремий підрозділ — Державну адміністрацію з ядерного регулювання України. Однак уже 15 грудня 1999 р. відповідно до указу Президента України «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» Міністерство охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України, Державна адміністрація ядерного регулювання були ліквідовані та утворено новий орган виконавчої влади — Міністерство екології та природних ресурсів України. У складі цього міністерства згодом почали функціонувати два підрозділи — Департамент ядерного регулювання і Головна державна інспекція з нагляду за ядерною безпекою.

У грудні 2000 р. указом Президента України «Про державне регулювання ядерної та радіаційної безпеки» було створено Державний комітет ядерного регулювання України як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом на базі Головної державної інспекції з нагляду за ядерною безпекою і Департаменту ядерного регулювання Міністерства екології та природних ресурсів.

Указом Президента від 6 квітня 2011 р. «Про положення про Державну інспекцію ядерного регулювання» Державний комітет ядерного регулювання України було перейменовано у Державну інспекцію ядерного регулювання⁴.

Основними завданнями Держатомрегулювання України є:

- 1) формування та реалізація державної політики у сфері безпеки використання ядерної енергії;
- 2) здійснення у межах своїх повноважень державного регулювання безпеки використання ядерної енергії;
- 3) здійснення повноважень компетентного органу з фізичного захисту ядерного матеріалу та ядерних установок відповідно до Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок; з питань безпечного перевезення радіоактивних матеріалів відповідно до правил ядерної та радіаційної безпеки при перевезенні радіоактивних матеріалів; з питань аварійного оповіщення та інформування згідно з Конвенцією про оперативне оповіщення про ядерні аварії.

Держатомрегулювання здійснює повноваження безпосередньо та через утворені в установленому порядку міжрегіональні (повноваження яких поширюються на кілька адміністративно-територіальних одиниць) територіальні органи. У процесі виконання

покладених на неї завдань вона взаємодіє в установленому порядку з іншими органами державної влади, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, а також з органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, підприємствами, установами, організаціями.

Державний нагляд за дотриманням законодавства, умов виданих документів дозвільного характеру, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки, вимог фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання, обліку та контролю ядерних матеріалів та інших джерел іонізуючого випромінювання здійснюють державні інспектори, які мають право відвідувати безперешкодно в будь-який час підприємства, установи та організації всіх форм власності для проведення у межах своїх повноважень відповідних перевірок, а також мають інші права, передбачені законом.

Держатомрегулювання України у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, організовує і контролює їх виконання. Накази Держатомрегулювання, видані у межах її повноважень, є обов'язковими для виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами.

Цей державний орган очолює голова, який призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Президентом України. Перший заступник голови є за посадою Головним державним інспектором з ядерної та радіаційної безпеки України.

До структури Державної інспекції ядерного регулювання входять: Голова Державної інспекції ядерного регулювання, Перший заступник Голови, заступник Голови, радник Голови, Департамент з питань безпеки ядерних установок, адміністративно-господарський сектор, Державна інспекція з ядерної безпеки на Запорізькій АЕС, Державна інспекція з ядерної безпеки на Рівненській АЕС, Державна інспекція з ядерного регулювання на Хмельницькій АЕС, Державна інспекція з ядерної безпеки на Південно-Українській АЕС, Державна інспекція з ядерної безпеки на Чорнобильській АЕС, помічник Голови з питань взаємодії з громадськістю, помічник Голови — прес-секретар, помічник з питань охорони праці, режимно-секретний сектор, сектор внутрішнього аудиту, сектор кадрів, управління економіки, фінансів та обліку, відділ гарантій, юридичний відділ, відділ контролю виконання, Західна державна інспекція з ядерної та радіаційної безпеки, Кримська державна інспекція з ядерної та радіаційної безпеки, Південна державна інспекція ядерної та радіаційної безпеки, Південно-східна державна інспекція ядерної та радіаційної безпеки, Північна державна інспекція ядерної і радіаційної безпеки, Північно-західна державна інспекція ядерної і радіаційної безпеки, Східна державна інспекція ядерної і радіаційної безпеки, Центральна державна інспекція ядерної і радіаційної безпеки, управління безпеки поводження з РАВ, управління радіаційної безпеки, управління з питань ядерної захищеності та МНС⁵.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Держатомрегулювання України, обговорення найважливіших напрямів її діяльності утворюється колегія у складі Голови (голова колегії), першого заступника та заступника Голови за посадою. У разі потреби до складу колегії Держатомрегулювання можуть включатися керівники структурних підрозділів апарату, а також у встановленому порядку інші особи. Для розгляду наукових рекомендацій та проведення фахових консультацій з основних питань діяльності у Держатомрегулюванні України можуть утворюватись інші постійні або тимчасові консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи.

Держатомрегулювання України має право: залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їхніми керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) для розгляду питань, що належать до її компетенції; одержувати інформацію, документи і матеріали від державних органів та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій усіх форм власності та їх посадових осіб; скликати наради, створювати комісії та робочі групи; користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державними, в тому числі урядовими, системами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами; володіти спеціальними транспортними засобами для здійснення заходів реагування на надзвичайні ситуації.

Держатомрегулюванням України в 2011 р. було розглянуто 52 проекти законів та актів Кабінету Міністрів України, що надійшли на погодження до неї та 45 проектів нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. При цьому у разі необхідності готувались пропозиції з питань, що належать до компетенції Держатомрегулювання. Так, наприклад, протягом року було розглянуто 28 проектів нормативно-правових актів з охорони праці та надано пропозиції та зауваження до них. Ці зауваження стосувалися питань забезпечення радіаційної безпеки на робочих місцях для забезпечення охорони праці.

За 2011 р. підрозділами центрального апарату Держатомрегулювання України та її територіальними органами було проведено 914 інспекційних перевірок (у 2010 р. — 998, а у 2009 р. — 1112 інспекційних перевірок) та 402 обстеження (у 2010 р. — 448, у 2009 р. — 469 обстежень)⁶.

1 березня 2010 р. Держатомрегулювання та Держгірпромнагляд спільно видали наказ «Про затвердження Положення про взаємодію між Держатомрегулюванням та Держгірпромнаглядом з питань державного регулювання у сфері охорони праці та безпеки при використанні ядерної енергії»⁷. Основними напрямками взаємодії визнані: постійне вдосконалення нормативно-правових актів з питань охорони праці в частині захисту персоналу та працівників від впливу іонізуючого випромінювання, включаючи опромінення техногенно-підсиленими джерелами природного походження; забезпечення державного нагляду за станом безпеки на ядерних установках, об'єктах поводження з РАВ, ДІВ, уранових об'єктах; вдосконалення та розвиток системи організації та проведення навчання і перевірки знань при виконанні робіт з підвищеної небезпеки; вдосконалення систем радіаційного моніторингу та дозиметричного контролю опромінення персоналу, включаючи опромінення від техногенно-підсиленних джерел природного походження, зокрема, на об'єктах паливно-енергетичного комплексу, металургійних, гірничодобувних, збагачувальних і переробних об'єктах.

Відповідно до Положення від 1 березня 2010 р. Держатомрегулювання:

1) здійснює державний нагляд за дотриманням законодавства, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки під час введення в експлуатацію та експлуатації систем (елементів), важливих для безпеки ядерних установок, об'єктів, призначених для поводження з РАВ, і уранових об'єктів, а також порядком ведення обліку та реєстрації визначених систем (елементів);

2) бере участь (за згодою) у роботі комісії зі спеціального розслідування нещасних випадків, які сталися на об'єктах та устаткуванні, нагляд за яким здійснює Держгірпромнагляд;

3) здійснює спеціальне розслідування нещасних випадків, що сталися під час введення в експлуатацію та експлуатації обладнання на ядерних установках, на яких Держатомрегулювання здійснює державний нагляд.

За ст. 25 Закону України «Про використання ядерної енергії і радіаційну безпеку» державні інспектори мають право: безперешкодно в будь-який час відвідувати підприємства,

установи та організації, незалежно від форм власності, для перевірки дотримання законодавства про використання ядерної енергії, отримувати від ліцензіата чи власника необхідні пояснення, матеріали та інформацію з даних питань; застосовувати у встановленому порядку фінансові санкції до підприємств, установ, організацій та підприємців за порушення законодавчих актів, норм, правил і стандартів з ядерної та радіаційної безпеки та умов наданих дозволів; обмежувати, припиняти чи зупиняти експлуатацію підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення вимог щодо ядерної та радіаційної безпеки; притягати у встановленому порядку до відповідальності осіб, винних у порушенні законодавчих та інших нормативних актів про ядерну та радіаційну безпеку та інші права⁸.

Таким чином, для забезпечення реалізації права громадян на працю в Україні створено систему спеціальних державних органів, які здійснюють нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю, мають забезпечувати законність у трудових правовідносинах, запобігати порушенням чинного законодавства. Державна інспекція ядерного регулювання України є центральним органом виконавчої влади, який є головним у системі центральних органів виконавчої влади з формування та реалізації державної політики у сфері безпеки використання ядерної енергії. Її повноваження щодо нагляду і контролю за дотриманням законодавства про охорону праці поширюються на підприємства, організації, установи та осіб, які здійснюють експлуатацію ядерних установок не залежно від їх підвідомчості та форми власності.

1. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права: Прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 р. // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — №4. **2. Прилипо С.М., Ярошенко О.М.** Трудове право України: підручник. — Х.: Вид-во «ФІНН», 2012. — С. 168-176. **3. Лагутіна І.В.** Державний нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю як форма захисту трудових прав працівників // Держава і право. — Вип. 30. — С. 389-392. **4. Про Положення** про Державну інспекцію ядерного регулювання України: Указ Президента України від 06.04.2011 р., №403/2011 // Офіційний вісник Президента України. — 2011. — №10. — Ст. 22. **5. Державна інспекція ядерного регулювання** [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.snrc.gov.ua/nuclear/uk/index> **6. Про підсумки** діяльності з регулювання ядерної та радіаційної безпеки за 2011 рік та її пріоритетні напрями у 2012 році: Пояснювальна записка до засідання Колегії від 27.01.2012 р. **7. Про затвердження** Положення про взаємодію між Держатомрегулюванням і Держгірпромнаглядом у сфері охорони праці та безпеки при використанні ядерної енергії: Наказ Держатомрегулювання України та Держгірпромнагляду від 01.03.2010 р., №23/48 // Офіційний вісник України. — 2010. — №23. — Ст. 28. **8. Про використання** ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р., №39/95-ВР // ВВР України. — 1995. — № 12.